

Basisboek Recht

Noordhoff Uitgevers

Mr. O.A.P. van der Roest (red.)

15^e druk

Basisboek Recht

Onder redactie van:

Mr. O.A.P. van der Roest

Met bijdragen van:

Prof. mr. R. Barents

Mr. C.H.C. Overes

Mr. dr. W.G.M. Plessen m.m.v. mr. P.M.M. Massuger

Mr. I. de Waal-van Wessem

Vijftiende druk

Noordhoff Uitgevers Groningen | Houten

Ontwerp omslag: G2K (Groningen – Amsterdam)

Eventuele op- en aanmerkingen over deze of andere uitgaven kunt u richten aan:
Noordhoff Uitgevers bv, Afdeling Hoger Onderwijs, Antwoordnummer 13, 9700 VB
Groningen, e-mail: info@noordhoff.nl

Aan de totstandkoming van deze uitgave is de uiterste zorg besteed. Voor informatie die desondanks onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaarden auteur(s), redactie en uitgever geen aansprakelijkheid. Voor eventuele verbeteringen van de opgenomen gegevens houden zij zich aanbevolen.

0 / 17

© 2017 Noordhoff Uitgevers bv Groningen/Houten, The Netherlands.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van reprografische veelevoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Reprorecht (postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

ISBN (ebook) 978-90-01-87512-1

ISBN 978-90-01-87511-4

NUR 820

Woord vooraf

Sinds een groot aantal jaren is het *Basisboek Recht* een gezaghebbend studieboek dat in het hoger juridisch onderwijs veel wordt voorgeschreven. Het boek heeft inmiddels zijn bestaansrecht bewezen.

Basisboek Recht maakt studenten van hogescholen vertrouwd met het systeem en de beginselen van enkele belangrijke onderdelen van het Nederlands recht. Gestreefd is naar een goede afstemming tussen enerzijds de theorie en anderzijds de praktijk. Daartoe zijn in de stof veel voorbeelden en rechterlijke uitspraken opgenomen.

Gelet op het inleidende karakter van het boek zijn veel juridische nuances weggelaten, zonder dat de essentie van de besproken leerstukken ons inziens in gevaar is gekomen.

De student maakt in deel 1 kennis met het systeem van verschillende belangrijke rechtsgebieden van het Nederlands recht. In de delen 2 tot en met 9 worden deze rechtsgebieden afzonderlijk behandeld, zoals het privaatrecht, ondernemingsrecht, straf(proces)recht, staats- en bestuursrecht, arbeidsrecht en het recht van de Europese Unie. Tijdens de bespreking van de rechtsgebieden staat het geldend recht en de juridische praktijk centraal. De didactische opzet, het duidelijke taalgebruik, de vele aansprekende praktische voorbeelden en rechterlijke uitspraken maken het boek uitermate geschikt voor het onderwijs. Het gebruik van duidelijke schema's, margekopjes en samenvattingen leiden de lezer door de stof en vergemakkelijken de verwerking ervan.

Ter ondersteuning bij de bestudering staan in het boek én op de website www.basisboekrecht.noordhoff.nl vragen. Op de website treft u ook de juiste antwoorden op de vragen aan. Op deze website is tevens een docentenhandleiding te vinden.

Zoals gebruikelijk verschijnt na twee jaar weer een nieuwe, geactualiseerde druk van dit studieboek. De nadruk in deze herziening ligt op het actualiseren van de tekst. Enkele privaatrechtelijke onderwerpen die het inleidend niveau overstijgen, zoals elektronisch contracteren en productenaansprakelijkheid, zijn in de vijftiende druk niet langer opgenomen.

Ik dank studenten en docenten die suggesties voor verbetering deden. Bijzondere dank gaat uit naar mijn editor mevrouw drs. Theda Reindersma voor haar professionele ondersteuning.

Wij hopen ook ditmaal van de gebruikers opmerkingen te ontvangen over onderdelen die onduidelijk zijn.

Het manuscript is, op een enkele latere aanpassing na, op 1 augustus 2016 beëindigd.

Inhoud

Inleiding 15

Deel 1

Inleiding in het recht 19

Mr. O.A.P. van der Roest

1 Kennismaking met het recht 20

- 1.1 Mens en recht 20
- 1.2 Organisatie rechterlijke macht 22
- 1.3 Sancties op het niet-naleven van rechtsregels 24

2 Indeling van het objectieve recht 26

- 2.1 Onderscheid privaatrecht – publiekrecht 26
- 2.2 Onderscheid materieel recht – formeel recht 29

3 Wat wordt verstaan onder recht? 32

- 3.1 Objectief en subjectief recht 32
- 3.2 (Semi)dwingend en aanvullend recht 34

4 Rechtsbronnen 37

- 4.1 Wet 37
- 4.2 Gewoonterecht 39
- 4.3 Jurisprudentie 40
- 4.4 Verdragen 48

Noten bij deel 1 50

Kernbegrippenlijst 51

Deel 2

Privaatrecht 55

Mr. I. de Waal-van Wessem

5 Inleiding privaatrecht 57

- 5.1 Materieel en formeel privaatrecht 57
- 5.2 Structuur en systematiek van het Burgerlijk Wetboek 58

6 Rechtshandeling 63

- 6.1 Begrip rechtshandeling 63
- 6.2 Eenzijdige en meerzijdige rechtshandelingen 66
- 6.3 Moment waarop de rechtshandeling werking heeft 68
- 6.4 Ongeldigheid van rechtshandelingen 69
- 6.5 Gronden voor ongeldigheid van rechtshandelingen 71

7 Overeenkomsten 92

- 7.1 Wijze waarop een overeenkomst tot stand komt 93
- 7.2 Moment van totstandkoming van de overeenkomst 100
- 7.3 Algemene voorwaarden 102
- 7.4 Overeenkomst: onderscheidingen 107
- 7.5 Overeenkomst als bron van verbintenissen 111
- 7.6 Inhoud van de overeenkomst 111

8 Nakoming, tekortkoming in de nakoming en de gevolgen daarvan 117

- 8.1 Nakoming 118
- 8.2 Tekortkoming in de nakoming 120
- 8.3 Toerekenbare tekortkoming in de nakoming 120
- 8.4 Niet-toerekenbare tekortkoming in de nakoming 121
- 8.5 Vorderen van nakoming 126
- 8.6 Vorderen van schadevergoeding 127
- 8.7 Vorderen van ontbinding 146
- 8.8 Overzicht van gevolgen van tekortkoming in de nakoming 148

9 Verbintenissen uit de wet 151

- 9.1 Begrip verbintenis uit de wet 151
- 9.2 Onrechtmatige daad 152
- 9.3 Aansprakelijkheid voor personen en zaken 163
- 9.4 Rechtmatige daden 174

10 Goederenrecht 179

- 10.1 Enige belangrijke begrippen 180
- 10.2 Kenmerken van absolute goederenrechtelijke rechten en relatieve rechten 188
- 10.3 Eigendomsrecht 194
- 10.4 Verkrijging van goederen 196
- 10.5 Bijzondere wijzen van eigendomsverkrijging 197
- 10.6 Verlies van goederen 202
- 10.7 Overdracht (algemeen) 203
- 10.8 Overdracht van registergoederen 206
- 10.9 Overdracht van roerende zaken (niet-registergoederen) 207
- 10.10 Derdenbescherming 212

11 Samenhang contracten- en goederenrecht 221

- 11.1 Ongeldige titel van overdracht 221
- 11.2 Verbintenisrechtelijke en goederenrechtelijke gevolgen van een ongeldige titel 222
- 11.3 Fasen en problemen in het contracten- en goederenrecht 223

Noten bij deel 2 225
Kernbegrippenlijst 227

Deel 3

Burgerlijk procesrecht 235

Mr. O.A.P. van der Roest

12 Achtergronden bij het burgerlijk procesrecht 237

- 12.1 Enkele algemene bepalingen in de rechtspraak 237
- 12.2 Rechtsvinding en rechtsvorming 238

13 Gewone rechtspraak 241

- 13.1 Opbouw van de rechterlijke macht 241
- 13.2 Competentieregels van de burgerlijke rechter in eerste aanleg 244
- 13.3 Rechtsmiddelen in burgerlijke geschillen 246
- 13.4 Alternatieve geschillenbeslechting: mediation 249

14 Beginselen en procedures in het burgerlijk procesrecht 251

- 14.1 Enkele beginselen van het burgerlijk procesrecht 251
- 14.2 Procedures 253

Noten bij deel 3 261
Bijlage 1 Modeldagvaarding rechtbank, sector privaatrecht 262
Bijlage 2 Model verzoekschrift 264
Kernbegrippenlijst 265

Deel 4

Ondernemingsrecht 269

Mr. C.H.C. Overes

15 Onderneming en ondernemingsvorm 271

- 15.1 Begrip onderneming 271
- 15.2 Ondernemingsvorm 272
- 15.3 Wat is ondernemingsrecht? 274

16 Eenmanszaak en contractuele vennootschappen 275

- 16.1 Eenmanszaak 275
- 16.2 Maatschap 276
- 16.3 Vennootschap onder firma en commanditaire vennootschap 280
- 16.4 Toetreding en uittreding van vennoten en einde van de vennootschap 283

17 Rechtspersonen in Boek 2 BW 285

- 17.1 Begrip rechtspersoon 285
- 17.2 Rechtspersonen (andere dan een nv en bv) die een onderneming in stand houden 288
- 17.3 Nv en bv 290
- 17.4 Algemene vergadering 295
- 17.5 Bestuur en toezicht op het bestuur 299
- 17.6 Structuurregeling 305
- 17.7 Jaarrekening 309
- 17.8 Aandelen 310
- 17.9 Kapitaalbescherming 314
- 17.10 Ontbinding van de nv en bv 316

18 Concern 317

- 18.1 Dochtermaatschappij 317
- 18.2 Groep en groepsmaatschappij 319
- 18.3 Deelneming 319

19 Belangrijke wettelijke regelingen 321

- 19.1 Geschillenregeling en recht van enquête 321
- 19.2 Fusie en splitsing 324
- 19.3 Uitkoopregeling 328
- 19.4 Wet op de ondernemingsraden 329

[Kernbegrippenlijst 332](#)

Deel 5

Staatsrecht 337

Mr. O.A.P. van der Roest

20 Kenmerken van de staat 338

- 20.1 Machtsfunctie en juridische functie van de staat 338
- 20.2 Staatsrechtelijke beginselen 339
- 20.3 Organen van de staat 342
- 20.4 Verhouding tussen regering en parlement 350

21 Constitutie en Grondwet 351

- 21.1 Geschreven staatsrecht 351
- 21.2 Jurisprudentie 352
- 21.3 Ongeschreven staatsrecht 353
- 21.4 Rangorde van regelingen 353
- 21.5 Toetsingsverbod 355
- 21.6 Grondwetswijziging 356

22 Regelgeving en regelgever 357

- 22.1 Begrippen wet en beschikking 357
- 22.2 Algemene maatregel van bestuur en ministeriële regeling 359
- 22.3 Regelgevende bevoegdheid 360
- 22.4 Beleidsregels 362
- 22.5 Totstandkoming van een wet 364

23 Decentralisatie in Nederland 367

- 23.1 Deconcentratie 367
- 23.2 Decentralisatie 368
- 23.3 Verordenende en bestuursbevoegdheid van decentrale overheden 368

24 Grondrechten 373

- 24.1 Klassieke grondrechten 373
- 24.2 Sociale grondrechten 375

Noten bij deel 5 375

Kernbegrippenlijst 377

Deel 6

Bestuursrecht 381

Mr. O.A.P. van der Roest

25 Wat is bestuursrecht? 383

- 25.1 Overheidsbestuur 383
- 25.2 Algemeen bestuursrecht 385
- 25.3 Bijzonder bestuursrecht 386

26 Bevoegdheid tot besturen 388

- 26.1 Legaliteitsbeginsel 388
- 26.2 Attributie 389
- 26.3 Delegatie 389
- 26.4 Mandaat 391
- 26.5 Onbevoegd bestuursorgaan 392

27 Besluit en beschikking 394

- 27.1 Besluit 394
- 27.2 Beschikking 400
- 27.3 Systeem van de Algemene wet bestuursrecht 407

28 Rechtsbescherming tegen overheidshandelen 409

- 28.1 Bestuurlijke voorprocedure (administratief bezwaar en beroep) 409
- 28.2 Bestuursrechtspraak 413
- 28.3 Toetsingsgronden 415

29 Algemene beginselen van behoorlijk bestuur 416

- 29.1 Gecodificeerde beginselen van behoorlijk bestuur [416](#)
- 29.2 Niet-gecodeerde beginselen van behoorlijk bestuur [422](#)

30 Uitspraak van de bestuursrechter 426

- 30.1 Onbevoegdverklaring van de rechtbank [426](#)
- 30.2 Niet-ontvankelijkverklaring van het beroep [427](#)
- 30.3 Ongegrondverklaring van het beroep [428](#)
- 30.4 Gegrondverklaring van het beroep [428](#)

31 Enkele beginselen van het bestuursprocesrecht 429

- 31.1 Actieve rechter [429](#)
- 31.2 Niet-verplichte procesvertegenwoordiging [430](#)
- 31.3 Vermoeden van rechtmatigheid [430](#)
- 31.4 Horen van partijen [431](#)

[Noten bij deel 6 432](#)

[Kernbegrippenlijst 433](#)

Deel 7

Strafrecht 437

Mr. O.A.P. van der Roest

32 Inleiding in het straf(proces)recht 438

- 32.1 Materieel strafrecht [438](#)
- 32.2 Formeel strafrecht [441](#)

33 Fasen in het strafproces 444

- 33.1 Opsporingsonderzoek [444](#)
- 33.2 Onderzoek ter terechtzitting [450](#)
- 33.3 Formele vragen [452](#)
- 33.4 Materiële vragen [457](#)
- 33.5 Bijstand van een raadsman [468](#)

34 Uitbreiding van de strafbaarheid 469

- 34.1 Daders en strafbare deelnemers [469](#)
- 34.2 Doen plegen [470](#)
- 34.3 Medeplegen [471](#)
- 34.4 Uitlokken [472](#)
- 34.5 Medeplichtigheid [473](#)

[Noten bij deel 7 474](#)

[Kernbegrippenlijst 475](#)

Deel 8

Arbeidsrecht 477

Mr. dr. W.G.M. Plessen m.m.v. mr. P.M.M. Massuger

35 Kennismaking met arbeidsrecht 479

- 35.1 Bronnen van het arbeidsrecht 479
- 35.2 Dwingendheid van het recht 481

36 Op zoek naar werk 483

- 36.1 Vrijheid van arbeidskeuze en volledige werkgelegenheid 483
- 36.2 Arbeidsvoorziening 484
- 36.3 Discriminatieverbod 485

37 Individuele en collectieve arbeidsovereenkomsten 487

- 37.1 Diverse overeenkomsten die betrekking hebben op arbeid 487
- 37.2 Individuele arbeidsovereenkomst 488
- 37.3 Collectieve arbeidsovereenkomst 491
- 37.4 Vakbonden, werkgevers en overleg 494

38 Loon naar werken 497

- 38.1 Loon en loondoorbetaling 497
- 38.2 Minimumafroep 500

39 Arbeidstijden, verlof en arbeidsomstandigheden 501

- 39.1 Arbeidstijden 502
- 39.2 Verlof 502
- 39.3 Arbeidsomstandigheden 505

40 Goede werkgever en goede werknemer 507

- 40.1 Goed werkgeverschap 507
- 40.2 Goed werknemerschap 508
- 40.3 Bijzondere verplichtingen van de werknemer 509
- 40.4 Overgang van een onderneming 510

41 Arbeidsgeschillen 511

- 41.1 Sancties 511
- 41.2 Geschillenbeslechting 512

42 Ontslagrecht 514

- 42.1 Einde van de arbeidsovereenkomst van rechtswege 516
- 42.2 Beëindiging door beide partijen 519
- 42.3 Opzegging door een van de partijen 521
- 42.4 Ontbinding van de arbeidsovereenkomst door de rechter 533
- 42.5 Ontslag en enkele bijzonderheden 535
- 42.6 Werkloosheid 537

43 Staken is geen werk 543

- 43.1 Korte geschiedenis 543
- 43.2 Spelregels voor staken 544
- 43.3 Staken: geen loon 545
- 43.4 'Politieke' stakingen 545
- 43.5 Aan staken verwante actievormen 546
- 43.6 Ambtenarenstaking 547

44 Medezeggenschap 548

- 44.1 Instelling ondernemingsraad 548
- 44.2 Bevoegdheden van de ondernemingsraad 550

45 Internationale aspecten van het arbeidsrecht 553

- 45.1 Internationale organisaties 553
- 45.2 Rechtskracht van internationale normen op arbeidsrechtelijk vlak 556
- 45.3 Toezicht op de naleving van internationale normen 556
- 45.4 Internationale verbanden van werkgevers en werknemers 557

[Kernbegrippenlijst 559](#)

Deel 9

Recht van de Europese Unie 563

Prof. mr. R. Barents

46 Basisbegrippen van de Europese Unie 565

- 46.1 Structuur van de Europese Unie 565
- 46.2 Wat is het recht van de Europese Unie? 567

47 Organisatie en bestuur van de Europese Unie 569

- 47.1 Europese Raad 569
- 47.2 Raad van Ministers 570
- 47.3 Europese Commissie 570
- 47.4 Europees Parlement 571
- 47.5 Hof van Justitie 572

48 Beleid van de Europese Unie 574

- 48.1 Bevoegdheden en bevoegdheidsverdeling 574
- 48.2 Besluitvormingsprocedures 575

49 Besluiten en bestuur 577

- 49.1 Typen besluiten 577
- 49.2 Bestuur in de Europese Unie 578
- 49.3 Begroting van de Europese Unie 579

50 Interne markt 580

- 50.1 Grote economische ruimte 580
- 50.2 Afschaffen van de binnengrenzen 581
- 50.3 Verbodsbepalingen en bevoegdheden harmonisatie 582

51 Vier vrijheden 585

- 51.1 Vrij goederenverkeer 585
- 51.2 Vrij personenverkeer 588
- 51.3 Vrij dienstenverkeer 591
- 51.4 Vrij verkeer van kapitaal 592

52 Concurrentieregels voor ondernemingen 593

- 52.1 Inhoud van de concurrentieregels 593
- 52.2 Toezicht 598
- 52.3 Fusiecontrole 600

53 Steunmaatregelen 601

- 53.1 Wat zijn steunmaatregelen? 601
- 53.2 Regels 601

54 Economische en monetaire unie 603

- 54.1 Economische unie 603
- 54.2 Monetaire unie 604
- 54.3 Euro 605

55 Buitenlandse handelspolitiek 606

- 55.1 Douane-unie 606
- 55.2 Conventionele en autonome handelspolitiek 606

Kernbegrippenlijst 608

Lijst van afkortingen 609

Over de auteurs 613

Register 615

Inleiding

In *Basisboek Recht* worden de belangrijkste onderwerpen van het recht behandeld. De leerstof is verdeeld in negen delen: inleiding in het recht, privaatrecht, burgerlijk procesrecht, ondernemingsrecht, staatsrecht, bestuursrecht, strafrecht, arbeidsrecht en recht van de Europese Unie. Elk deel omvat meerdere hoofdstukken. De volgende figuur geeft een overzicht van de rechtsgebieden.

Bij de bestudering van de stof moet u wetteksten raadplegen. Het is niet de bedoeling dat u de wetsartikelen uit het hoofd gaat leren. Dat zou, zo niet onmogelijk, in ieder geval vermoeiend en zinloos zijn. Wel moet u enige handigheid in het gebruik van de wetteksten krijgen. Het verdient aanbeveling niet alleen de genoemde wetsartikelen op te zoeken en te lezen, maar tevens de indeling van de wettekst te bekijken. Zo voorkomt u dat u als 'wandelende wettekst' door het leven moet gaan, terwijl op het tentamen zonder veel moeite de wettekst op de juiste wijze geraadpleegd kan worden.

In elk deel staan 'tussenvragen' die u helpen de aangeboden leerstof te bestuderen. Tijdens de colleges kunnen deze vragen onderwerp van behandeling zijn. Bij de vraagstelling is ervan uitgegaan dat ook een beginnend student aan de hogeschool kritisch de aan de orde gestelde rechtsvragen kan aanwijzen en beoordelen.

Ook is er een website, www.basisboekrecht.noordhoff.nl. Op deze site staan ook vragen. Door de site te gebruiken na bestudering van een gedeelte van het boek, kunt u toetsen of de studieactiviteit tot het beoogde resultaat heeft geleid. De antwoorden op de vragen staan ook op de website. Tevens is er de docentenhandleiding te vinden. In deze handleiding staan de antwoorden op de tussenvragen. Naast de docentenhandleiding vindt u op de site ook artikelen en links.

Omdat de opzet van dit boek de zelfstudie van de student bevordert, heeft de docent tijdens de colleges meer de gelegenheid om bijvoorbeeld de aangeboden stof op onderdelen met praktische voorbeelden verder toe te lichten en/of eventueel uit te breiden c.q. te verdiepen. Verder kan het boek als hulpmiddel worden gebruikt in het probleemgestuurd onderwijs.

DEEL 1

Inleiding in het recht

- 1 Kennismaking met het recht 20**
- 2 Indeling van het objectieve recht 26**
- 3 Wat wordt verstaan onder recht? 32**
- 4 Rechtsbronnen 37**

Dit deel geeft een algemeen inzicht in de rol die het recht in onze Nederlandse samenleving heeft. Na een algemene kennismaking met het recht wordt de indeling van het geldend (objectieve) recht in privaatrecht/publiekrecht en materieel recht/formeel recht besproken. Vervolgens wordt een korte uitleg gegeven van enkele betekenissen van het woord 'recht'. Ten slotte komen de rechtsbronnen aan de orde: de vindplaatsen van het recht. Bij de bespreking van de jurisprudentie als rechtsbron wordt kort ingegaan op de technieken om rechtsregels uit te leggen.

1 Kennismaking met het recht

- 1.1 Mens en recht
- 1.2 Organisatie rechterlijke macht
- 1.3 Sancties op het niet-naleven van rechtsregels

In dit hoofdstuk wordt een algemeen inzicht gegeven in de rol die het recht in onze Nederlandse samenleving heeft. Het recht regelt veel verhoudingen tussen de mensen onderling, en tussen de mensen en de overheid. Bij onoverkomelijke problemen kunnen partijen naar de rechter stappen. In de Grondwet en de Wet op de rechterlijke organisatie staat hoe de rechterlijke macht georganiseerd is. Het recht stelt veelal sancties op het niet-naleven van rechtsregels.

1.1 Mens en recht

De mens is gelijktijdig deelnemer aan verschillende maatschappelijke verbanden. Hij is bijvoorbeeld werkzaam in een onderneming en tegelijk inwoner van de Staat der Nederlanden. Al dan niet gewenst komt hij hierdoor in contact met zijn medemens. Mensen zullen in principe de wil hebben om met elkaar in harmonie te leven ... maar een samenleving zonder spanning en strijd is een utopie. Ieder mens heeft belangen die hij probeert te realiseren. In de praktijk blijkt maar al te vaak dat hij daarbij in botsing komt met belangen van een ander. *Belangentegenstelling* is veelal de basis van al dan niet omvangrijke juridische problemen.

Belangen-
tegenstelling

Voorbeeld

Oscar heeft in het dorp Sexbierum een verliesgevend café. Om een dreigend faillissement te voorkomen besluit hij op de zaterdagdiscoavonden te organiseren. Tot vreugde van Oscar wordt dit een groot commercieel succes. De omwonenden zijn minder enthousiast. Met name zijn buurman Roderick heeft veel last van het lawaai. De kinderen kunnen niet slapen en zijn hond Loebas is een zenuwinzinking nabij. Om verder nog maar te zwijgen van alle onsmakelijkheden die Roderick 's morgens op de deurmat vindt.

Bij herhaling heeft Roderick bij Oscar en de gemeente geklaagd. Gemeenteambtenaar Wim heeft begrip voor de klachten. Wim erkent dat Oscar niet beschikt over

de benodigde vergunningen op grond van de Algemene Plaatselijke Verordening. De gemeente is inmiddels met Oscar in onderhandeling over het aanbrengen van isolatievoorzieningen in het café. Het aanbrengen van deze voorzieningen kost veel geld en tijd. De gemeente wil nog niet overgaan tot sluiting van het café omdat wat Oscar doet in zijn café, ook goed is voor het dorp. De ambtenaar vraagt aan Roderick nog een korte tijd begrip te hebben voor de muzikale escapades van Oscar. Op een zaterdagavond is het begrip van Roderick tot het nulpunt gedaald. Roderick grijpt een omvangrijk boek, dringt het café binnen en slaat met het boek tegen het gezicht van Oscar. Door de klap is Oscars bril kapot en mist hij twee voortanden.

In voorgaand voorbeeld van spanning en strijd wil Roderick het probleem oplossen via eigenrichting. *Eigenrichting* wil zeggen: in een geschil je gelijk halen door zelf geweld te gebruiken. Het 'recht van de (economisch) sterkste' geldt dan.

Als iedereen zelf zijn problemen met een ander via geweld wil oplossen, wordt het binnen de kortst mogelijke tijd een complete chaos. In het voorbeeld gaat Roderick zijn buurman Oscar met een boek te lijf. Je moet er niet aan denken dat Roderick de volgende keer zijn probleem met een ander wil oplossen met behulp van een vuurwapen.

Dit is de reden dat in het algemeen eigenrichting niet geoorloofd is. In beginsel mag alleen de overheid (denk bijvoorbeeld aan politie en leger) het recht met behulp van geweld handhaven. De overheid heeft het zogenoemde monopolie van de rechtshandhaving met behulp van dwangmiddelen, zoals het opleggen van een geldboete of gevangenisstraf.

Ook in het voorbeeld mag het probleem niet via eigenrichting worden opgelost. Roderick zal desnoods een beroep moeten doen op de rechter, indien het conflict niet onderling (in der minne) kan worden opgelost.

Het Gerechtshof Amsterdam heeft in zijn arrest ECLI:NL:GHAMS:2003:AL1853 van 22 mei 2003 in een strafzaak over eigenrichting het volgende overwogen:

'(...) Verdachte en zijn mededaders hebben zich schuldig gemaakt aan de meest ernstige vorm van eigenrichting. Immers hebben zij op gewelddadige wijze het leven genomen van iemand die zij verantwoordelijk hielden voor het overlijden van een familielid van (één van) hen. Ze hebben daartoe welbewust een klopjacht ingezet op het slachtoffer, waarbij zij geen enkel middel hebben geschuwd en personen, van wie zij meenden dat deze bekend waren met de verblijfplaats van het slachtoffer door het dreigend tonen van een vuurwapen en/of het beschikbaar stellen van harddrugs hebben geïntimideerd en/of bewogen terzake informatie te verstrekken. Nadat zij de verblijfplaats van het slachtoffer hadden ontdekt, is verdachte de desbetreffende woning binnengeklommen en heeft vervolgens aan de anderen de toegang verschaft tot die woning waar het slachtoffer zich bevond. Dat het slachtoffer zich zeer angstig en wanhopig heeft gevoeld blijkt evident uit het telefoongesprek dat hij de laatste minuten voor zijn dood heeft gevoerd met de centralist van het alarmnummer 112. Voorts hebben verdachte en één of meer van zijn mededaders met een vuurwapen op het slachtoffer geschoten, als gevolg waarvan het slachtoffer is overleden. Dit afschuwwekkende feit heeft een grote schok en onherstelbaar verdriet teweeggebracht bij de nabestaanden van het slachtoffer. Bovendien is door dit handelen de rechtsorde ernstig geschokt.

Het hof heeft ten nadele van verdachte rekening gehouden met een de verdachte betreffend uittreksel uit het Justitieel Documentatieregister van 15 oktober 2002, waaruit blijkt dat verdachte reeds eerder is veroordeeld tot een onvoorwaardelijke gevangenisstraf van aanzienlijke duur wegens het plegen van een poging tot doodslag. Op grond van het voorgaande acht het hof een gevangenisstraf van een aanzienlijke duur passend en geboden. (...)

Toch is het in het Nederlandse recht denkbaar dat een burger bij hoge uitzondering zijn probleem via eigenrichting rechtens geoorloofd mag oplossen. Dat is het geval als de wet uitdrukkelijk in een specifieke situatie de bevoegdheid tot eigenrichting aan de burger geeft. Een klassiek voorbeeld van geoorloofde eigenrichting is art. 5:44 Burgerlijk Wetboek.

Voorbeeld

Als de beplanting van de buurman over iemands erf heen hangt, mag deze – zonder tussenkomst van de rechter – de op zijn erf overhangende takken afzagen als de buurman de aanmaning om dat zelf te doen naast zich heeft neergelegd. Rechtens mag hij de takken afzagen op grond van art. 5:44 Burgerlijk Wetboek. Of dit ook werkelijk verstandig is, valt moeilijk te zeggen. Eén blik op het postuur van de burens is soms al genoeg.

De rechter in de Sector kanton van de Rechtbank Leeuwarden oordeelde in zijn vonnis ECLI:NL:RBLEE:2007:AZ8406 van 13 februari 2007 over het afzagen van overhangende takken als volgt:

‘(...) Overhangende takken zijn blijkens het bepaalde in artikel 5:44 BW telkens verboden.

Het voorgaande impliceert dat Achtkarspelen niet gevolgd kan worden in haar standpunt. Gelet op het bepaalde in artikel 5:44 BW is Achtkarspelen gehouden de overhangende takken te verwijderen. In deze zaak staat voldoende vast dat Achtkarspelen (ook na aanmaning) niet bereid is gebleken de overhangende takken te verwijderen, zodat eiser gerechtigd was eigenrichting toe te passen en de onderhavige twee takken zelf te verwijderen. Nu niet voldoende gemotiveerd gesteld of gebleken is dat eiser het verwijderen van de twee takken op onrechtmatige en schade veroorzakende wijze heeft gedaan, is hij niet schadeplichtig jegens Achtkarspelen. De vordering tot schadevergoeding moet daarom worden afgewezen. (...)’

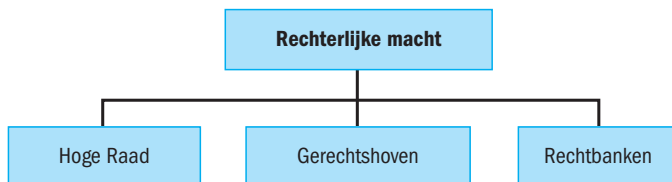
Om onrechtmatige eigenrichting te voorkomen kunnen partijen die een probleem hebben waar zij niet (meer) uit komen, dit veelal voorleggen aan de rechter.

1.2 Organisatie rechterlijke macht

In Nederland zijn er lagere rechters en hogere rechters. Deze rechters hebben een eigen terrein waarop zij rechtspreken. De rechters zijn lid van de zittende magistratuur; we spreken van *zittende magistratuur*, omdat de rechters (rechterlijke ambtenaren) in de rechtszaal blijven zitten als zij aan het woord zijn.

Hoe de rechterlijke macht georganiseerd is, is te lezen in de Grondwet en de Wet op de rechterlijke organisatie (Wet RO). De organisatie van de rechterlijke macht ziet er, aldus art. 2 Wet RO, als volgt uit (figuur 1.1).

FIGUUR 1.1 Organisatie rechterlijke macht

Een juridisch probleem wordt eerst door een lagere rechter in een van de elf rechtbanken bekeken en beoordeeld. De rechtbank is het eerste gerecht. De rechtbank kent meervoudige kamers met drie rechtsprekende rechters, en enkelvoudige kamers met één rechtsprekende rechter. Voorbeelden van alleensprekende rechters zijn de kantonrechter en de politierechter.

Rechtbank

Als een van de partijen het niet eens is met de uitspraak (dit noemen we een *vonnis*) van de rechter in een rechtbank, kan hij de zaak aan een hogere rechter voorleggen; hij kan dan in hoger beroep gaan bij een van de vier gerechtshoven. De rechters bij een gerechtshof (ook wel kort aangeduid als het hof) noemen we raadsheren, ongeacht of deze rechters nu man of vrouw zijn. In de regel spreekt het gerechtshof recht in een meervoudige kamer, dus rechtspraak door drie raadsheren. Eenvoudige zaken worden echter door één raadsheer behandeld.

Gerechtshof

Als een van de partijen het niet eens is met de uitspraak van het gerechtshof (dit noemen we een *arrest*), dan is het onder bepaalde voorwaarden mogelijk om het geschil voor te leggen aan het hoogste rechtscollege in Nederland, de Hoge Raad; dit heet *in cassatie gaan*. Ook een rechter in de Hoge Raad noemen we raadsheer. De Hoge Raad spreekt recht met vijf raadsheren. De uitspraak van de Hoge Raad heet, net zoals de uitspraak van het gerechtshof, een arrest.

Hoge Raad

In cassatie gaan bij de Hoge Raad is iets anders dan in hoger beroep gaan bij het gerechtshof. In hoger beroep kijkt de rechter nog een keer of de rechter in de rechtbank alle feiten goed heeft beoordeeld, of er voldoende bewijs is en of het recht juist is toegepast. De uitspraak van het gerechtshof komt in de plaats van het vonnis van de rechtbank. In cassatie wordt door de Hoge Raad niet opnieuw gekeken of de feiten wel kloppen, hij kijkt alleen of de lagere rechter het recht juist heeft toegepast. Als de Hoge Raad oordeelt dat het recht niet goed is toegepast, wordt de zaak terugverwezen naar een lagere rechter, die opnieuw uitspraak moet doen. Het zal duidelijk zijn dat de lagere rechter het oordeel van de Hoge Raad in acht moet nemen.

Dit onderwerp, het burgerlijk procesrecht, wordt in deel 3 verder besproken.

1.3 Sancties op het niet-naleven van rechtsregels

Het recht stelt zich ten doel de samenleving rechtvaardig, vreedzaam en efficiënt te ordenen. Daartoe stelt het recht veelal een sanctie op het niet-naleven van een rechtsregel. Een *sanctie* is een middel om naleving van bijvoorbeeld een voorschrift af te dwingen, of als straf voor een overtreding.

Sanctie

Voorbeelden

Nancy maakt er een gewoonte van om schilderijen te kopen zonder daarvoor te betalen. Dit wordt ook wel flessentrekkerij genoemd. Nancy maakt zich hierdoor schuldig aan een strafbaar feit dat geregeld is in art. 326a Wetboek van Strafrecht. In dit artikel staat dat iemand die zich schuldig maakt aan flessentrekkerij, gestraft kan worden met gevangenisstraf van ten hoogste vier jaren of een geldboete van de vijfde categorie. Dit laatste betekent dat aan Nancy een geldboete kan worden opgelegd van ten hoogste €81.000 (zie art. 23 lid 4 Wetboek van Strafrecht).

Tinus nodigt zijn vriend Bram met diens vriendin Karin uit om een nachtje bij hem te komen logeren. Bram en Karin nemen de uitnodiging aan. Om de logeerpartij tot een succes te maken, besluit Tinus de logeerkamer met balkon nog snel even een verfbeurt te geven. Om het verven gemakkelijker te maken haalt Tinus de balkonleuning uit de daarvoor bestemde ankers. Het verven gaat snel, maar ... op het moment dat hij de balkonleuning vast wil zetten, arriveren zijn twee gasten. Tinus vergeet dat de balkonleuning nog niet is verankerd. Na een genoeglijke avond gaan Bram en Karin diep in de nacht naar hun logeerkamer. Alvorens het bed in te stappen gaan de twee gasten nog even een frisse neus halen op het balkon. Bram merkt te laat dat de balkonleuning niet verankerd is; door het gewicht van Bram schuift de balkonleuning van het balkon. Hij verliest zijn evenwicht en valt van het balkon. Bram moet zich onder behandeling laten stellen van een huisarts.

Tinus heeft ten onrechte zijn gasten niet gewaarschuwd dat de balkonleuning loszat. Dit is in strijd met hetgeen volgens ongeschreven recht in het maatschappelijk verkeer betamelijk is. Of anders gezegd: Tinus heeft dermate onzorgvuldig jegens zijn gasten gehandeld dat er sprake is van een onrechtmatige daad. Het leerstuk van de onrechtmatige daad is geregeld in art. 6:162 Burgerlijk Wetboek (BW). De sanctie die in dit geval is gesteld, is de plicht van Tinus om de schade te vergoeden (zie art. 6:162 lid 1 BW).

Indien Tinus de schade niet uit zichzelf wil voldoen, zal door middel van een procedure de rechter eraan te pas moeten komen om hem te veroordelen tot het betalen van de schadevergoeding.

Het college van burgemeester en wethouders kan een last onder dwangsom opleggen. Een *last onder dwangsom* wil zeggen dat de overtreder voor bijvoorbeeld elke dag dat hij de overtreding niet ongedaan maakt, een geldbedrag moet betalen. Dit is geregeld in art. 5:31d e.v. Awb.

Last onder dwangsom

Voorbeeld

De eigenaar van cafetaria Jan Patat heeft een oude afzuiginstallatie, die niet aan de milieueisen voldoet. Omwonenden klagen over stankhinder. Het college van burgemeester en wethouders schrijft een brief aan de eigenaar van de cafetaria en draagt hem op de afzuiginstallatie te vervangen. De eigenaar weigert de installatie te vervangen. Het college van burgemeester en wethouders kan hem

een last onder dwangsom opleggen, van bijvoorbeeld €1.000 voor iedere dag dat hij de oude afzuiginstallatie gebruikt.

Als de aangesproken partij het niet eens is met het besluit van het college van burgemeester en wethouders, kan hij zijn grieven aan een rechter voorleggen.

Het is duidelijk dat als op een rechtsregel geen sanctie is gesteld, enkele burgers wellicht minder enthousiast zijn om zich te houden aan een dergelijke regel. Als er geen sanctie verbonden is aan het niet-betalen van de inkomstenbelasting aan de Staat der Nederlanden, is de verleiding wellicht te groot om te besluiten het betalen van belasting eens een jaartje over te slaan.

Maar toch staat er niet altijd een sanctie op het niet-naleven van een rechtsregel. Géén juridische sanctie is bijvoorbeeld verbonden aan art. 1:249 BW:

‘De minderjarige dient rekening te houden met de aan de ouder of voogd in het kader van de uitoefening van het gezag toekomende bevoegdheden, alsmede met de belangen van de overige leden van het gezin waarvan hij deel uitmaakt.’

Toch is hier wel degelijk sprake van een rechtsregel. Af en toe geeft mijn zoon een voedingsbodem voor de gedachte dat art. 1:249 BW een ‘dode’ letter is. Maar toch ... ook dit artikel bevat een rechtsregel.